

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016277286

Дата перевірки:
24.05.2024 02:54:38 IDT

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
24.05.2024 07:54:24 IDT

ID користувача:
100011299

Назва документа: Курсова робота_Єсліковська Олена

Кількість сторінок: 40 Кількість слів: 8775 Кількість символів: 68567 Розмір файлу: 58.90 KB ID файлу: 1016068812

15.7% Схожість

Найбільша схожість: 4.98% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1016029666)

14.7% Джерела з Інтернету

820

Сторінка 42

8.56% Джерела з Бібліотеки

31

Сторінка 47

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1

**ПОЛТАВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»
Циклова комісія правознавства**

**КУРСОВА РОБОТА
З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
на тему « Цивільно-правова відповідальність»**

Виконала студентка 3 курсу
спеціальності 081 «Право»
Єсліковська Олена Андріївна
Науковий керівник: Товста С. П.

ПОЛТАВА - 2024
ЗМІСТ

	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Сутність і явище цивільно-правової відповідальності.....	6
1.2. Поняття, ознаки та види цивільно-правової відповідальності.....	18
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	26
2.1. Особливості цивільно-правової відповідальності сторін за договором.....	26
2.2. Проблемні питання щодо визначення умов цивільно-правової відповідальності.....	30
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРСИАТНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі функціонування інституту цивільно-правової відповідальності відбуваються різноманітні правові аспекти, що свідчить про виникнення непростих питань в контексті інституту цивільно-правової відповідальності. Практичні проблеми функціонування інституту цивільно-правової відповідальності, які виникають у зв'язку із здійсненням різного роду перетворень як у нашій державі, так і на міжнародній арені є одними із найактуальніших для цивільного права України на теперішній час. На сьогоднішній день у світі склалося багато різноманітних поглядів на інститут цивільно-правової відповідальності, кожен з яких має свої переваги і недоліки. У цьому процесі галузь цивільного права України займає передове становище, вона пропонує найбільш ефективні розв'язання тих практичних проблем, що стоять на шляху модернізації інституту цивільно-правової відповідальності задля максимально ефективного правового регулювання цивільних відносин в середині нашої держави. Перш за все, необхідно здійснити аналіз загальних аспектів функціонування інституту цивільно-правової відповідальності. В контексті даного розділу необхідно висвітлити основні аспекти щодо сутності і явища цивільно-правової відповідальності. А також здійснити дослідження поняття, ознак та видів цивільно-правової відповідальності. Наступним кроком буде характеристика практики реалізації інституту цивільно-правової відповідальності, що в свою чергу мало б значення для вдосконалення дослідження інституту цивільно-правової відповідальності. В контексті даного вектору наукового дослідження необхідно розглянути особливості цивільно-правової відповідальності сторін за договором. Останнім предметом даної наукової розвідки буде аналіз проблемних питань щодо визначення умов цивільно-правової відповідальності. Взагалі, практико-теоретичні питання функціонування інституту цивільно-правової відповідальності останнім часом активно обговорюється науково-правовою трибуною, серед

якої є як і представники вітчизняної, так і зарубіжної наукової спільноти в галузі цивільного права. Саме тому я вважаю цю тему дійсно актуальною.

Мета дослідження: дослідження основних моментів функціонування інституту цивільно-правової відповідальності, як основоположного вектору з точки зору цивільного права.

Мета дослідження та його структура обумовили постановку і виконання таких завдань:

- здійснити аналіз загальних аспектів функціонування інституту цивільно-правової відповідальності;
- висвітлити основні аспекти щодо сутності і явища цивільно-правової відповідальності;
- здійснити дослідження поняття, ознак та видів цивільно-правової відповідальності;
- надати характеристику практики реалізації інституту цивільно-правової відповідальності;
- розглянути особливості цивільно-правової відповідальності сторін за договором;
- здійснити аналіз проблемних питань щодо визначення умов цивільно-правової відповідальності.

Об'єкт дослідження: основні аспекти щодо функціонування інституту цивільно-правової відповідальності, як основоположного вектору з точки зору цивільного права.

Предмет дослідження: цивільно-правова відповідальність.

Методи дослідження: Методологічний фундамент наукової роботи складає діалектичний метод наукового пізнання, який дозволяє розглянути досліджуваний інститут цивільно-правової відповідальності в динаміці. Крім того, всебічно дослідити предмет курсової роботи дозволили загально-наукові та спеціальні методи наукового пізнання. Формальний метод був використаний для розкриття основних понять теми та виділення суттєвих ознак інституту цивільно-правової відповідальності в контексті теоретико-

правової характеристики та особливостей. Структурно-функціональний метод дозволив розкрити систему інституту цивільно-правової відповідальності в контексті загальної характеристики та особливостей. За допомогою методу аналізу були проаналізовані основні проблемні питання функціонування інституту цивільно-правової відповідальності в контексті загальної характеристики та особливостей.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Сутність і явище цивільно-правової відповідальності

На наш погляд, громадянська відповідальність має три рівні (ступені) сутності, які в сукупності являють собою ієрархію функціональних ідей, що втілюються відповідним правовим інститутом. Зрозуміти, що таке багатоступенева істота, досить просто, якщо згадати стару притчу про мудреця, який, запитавши трьох мулярів на будівельному майданчику, що вони роблять, почув три різні відповіді. Так, перший відповів, що займається кам'яною кладкою, другий - заробляє на життя, а третій - буде школу. Жоден з них не помилився і не збрехав, бо кожен вказав на різні етапи роботи, яку вони виконують. У цивільному праві В.Д. Примак був першим, хто запропонував виділити три суб'єкти цивільно-правової відповідальності. На його думку, "ще належить визначити, що таке відповідальність": 1) щодо правопорядку; 2) з точки зору кредитора; 3) облік позиції боржника. Тільки шляхом узагальнення результатів і порівняння виявлених "суб'єктів", на думку вченого, можна буде виявити загальну суть, складову справжню сутність цивільно-правової відповідальності [1].

Однак відповідно до загальної плідності ідеї універсальності цивільної відповідальності, ми вважаємо, за необхідне запропонувати дещо іншу точку зору на кожен із суб'єктів і їх взаємозв'язку. По-перше, здається, що суть не в тому, що можна побачити в юридичному явищі "з чіткої точки зору", а в функціональній ідеї, що міститься в цьому явищі, яку ми розуміємо в силу певної глибини його наукових і теоретичних знань. По-друге, ми наполягаємо на тому, що сутності повинні бути впорядковані ієрархічно, а не еквівалентно, щоб батько підпорядковував дочірній елемент. Нижче ми пояснимо це твердження, і спочатку ми повинні вказати, як ми бачимо зміст кожного етапу сутності.

Що таке громадянська відповідальність? У сенсі першого масона з притчі можна сказати, що громадянська відповідальність полягає в

перекладанні негативних наслідків з плечей того, хто їх випробував, на плечі іншого (як правило, того, чия поведінка їх викликала). Однак найбільш точно відповідальні особи висловилися з приводу деліктної відповідальності. Джоуль Коулман та Г. Мендлоу. Деліктний позов, - стверджують вони, - дозволяє жертві заподіяти будь-яку шкоду, щоб перетворити свою проблему на проблему для когось іншого. Враховуючи, що "негативні наслідки", будь то "проблеми", з економічної точки зору - це, перш за все, збитки або витрати, зауважимо, що цивільно-правова відповідальність є одним із способів перерозподілу витрат. Це перший, найбільш прагматичний рівень його істоти і вихідний постулат теорії економіко-правового аналізу. Суть другого рівня вказана вище: відповідальність, яку ми раніше визначили як перерозподіл витрат, одночасно є мірою відплати винному, сприймається ним як покарання [2].

У науковій літературі часто зустрічаються спроби заперечувати існування такої ідеї в інституті цивільно-правової відповідальності і стверджувати, що приватна відповідальність-це виключно компенсація, а не відплата. Однак, на наш погляд, ця позиція недостатньо зважена. Якщо ви наполягаєте на тому, що відповідальність - це просто компенсація, а не відплата, то абсолютно незрозуміло, чому ця компенсація виплачується за рахунок винного, а не кимось іншим (наприклад, кимось, хто знаходиться в більш вигідному становищі). Визнаючи, що право на відшкодування збитків в першу чергу обумовлено системою компенсаційного правосуддя, не можна випускати з уваги той факт, що необхідність відшкодування заподіяної шкоди завжди суб'єктивно сприймається правопорушником як певне покарання для НЬОГО.

І навіть більше того: справа не тільки в тому, що винний повинен бути покараний, але і в тому, що він повинен бути виправданий. до психологічного досвіду відповідальності, але перш за все до її офіційної ролі щодо нормативних відносин. Автори колективної монографії з цивільно-правової відповідальності зазначають, що остання є засобом мотивації та

стимулювання боржника до добровільного виконання своїх обов'язків, і тому належне виконання основного нормативного зобов'язання приписується йому як засіб досягнення мети. Спроби ігнорувати це послужили б хорошим виправданням для заможного римлянина, який йшов вулицями міста і ляпав перехожих, попередньо наказавши своєму рабу слідувати за ним і негайно заплативши динари як компенсацію за жертви [3].

На вищому, третьому рівні своєї сутності цивільно-правова відповідальність постає як інституціоналізоване втілення основних загальноправових ідей: справедливості, доцільності, визначеності. Тому необхідно коротко описати, як ці ідеї проявляються в інституті цивільно-правової відповідальності. З часів Арістотеля було виділено два типи капіталу: *justicia commutativa*, що означає абсолютну рівність дій та реакцій, таких як товари та ціни; тип правосуддя, яке розподіляє *justicia distributiva*, найлегше виразити формулою *suum cuique*, тобто "кожному своє", тому що "для нерівних воно стало б нерівним". Останнє проявляється через ідею відповідальності-відплати, оскільки в цьому контексті злочинець отримує "своє", коли оплачує заподіяну шкоду. Перший проявляється вимогою еквівалентності розміру компенсації за заподіяну шкоду. Однак, на наш погляд, проблема, позначена Г. Радбрухом в його філософії права, представляє найбільший інтерес в контексті проблеми справедливості. На думку мислителя, справедливість містить непереборне протиріччя: з одного боку, рівність - її сутність, універсальність - її форма, з іншого - для неї характерне лише прагнення справедливо оцінити окремих, унікальний випадок і окремого, унікального людини. Однак потреба в конкретному капіталі ніколи не може бути повністю задоволена. Індивідуалізоване правосуддя саме по собі суперечливе, правосуддя вимагає загальних норм, але його універсальність має ступені, спеціалізації також є формами спільноти.

Поступово вона наближається до індивідуалізації, не досягнувши її в повній мірі. Чому це важливо? - Тому що пункт антиномії, про який писав

пан Радбрух-це вина як умова відповідальності. Саме з концепцією вини праві намагаються конкретизувати справедливість у кожному окремому випадку, намагаючись врахувати все, що має значення. Концепція провини заснована на нескінченному пошуку асимптоти індивідуалізованої, конкретної справедливості [4]. Ми визначасмо це як рівень індивідуалізації. І головне питання полягає в наступному: яким повинен бути цей рівень у сфері приватного права? Заборгованість-це свого роду захід, за допомогою якого суд звертається до відповідача та визначає, чи будуть збитки, понесені позивачем, передані йому чи залишені там, де вони були спочатку понесені. Якою мірою цей захід повинен бути прийнятним для конкретної людини, якою мірою він повинен враховувати індивідуальні особливості цього останнього? - це квінтесенція проблеми вини в праві взагалі і в цивільному праві зокрема.

Наступна загальна правова ідея, втілена в цивільно-правовій відповідальності на вищому рівні її істоти - це доцільність. На наш погляд, ідея доцільності проявляється насамперед у тому, що зазвичай називають "відповідальністю без вини". Дійсно, відповідальність водія, який не порушив правила дорожнього руху, важко назвати справедливою в прямому сенсі цього слова. У цьому випадку доречніше було б говорити про доцільність. Третя загальна юридична ідея-це визначеність. Хоча представники англо-американської та континентальної юриспруденції трактують його дещо по-різному, все ж можна визначити значення цього принципу, спільного для обох правових концепцій. Визначеність полягає перш за все в тому, що право як таке - це спроба людини подолати непередбачуваність життя, протистояти випадковостям і капризам долі, зробити хід свого буття впорядкованим, певним, передбачуваним. Ідея правової визначеності реалізується через фундаментальну психологічну потребу людини, яку А.Г. Маслоу (А.Н. Мабіолу) називає потребою в безпеці.

Зміст цієї потреби, на думку психолога, полягає в тому, що людина прагне до порядку, впорядкованості, структурованості, закону; вона вважає за

краще бачити навколишній світ передбачуваним, розміреним, організованим, стабільним, в якому діють раз і назавжди встановлені правила, де немає місця небезпечним несподіванок, безладу і хаосу. І право як норма і порядок задовольняє цю потребу, в тому числі і через інститут цивільної відповідальності. Для жертви довіри, що виникає в результаті інституту громадянської мужності, є спробою протистояти прикрим випадковостям долі: закон страхує людину на випадок, якщо він постраждає, і тим самим дає йому почуття впевненості і безпеки. Для заподіювача шкоди впевненість полягає в тому, щоб заздалегідь знати юридичну оцінку конкретної моделі поведінки, кваліфікувати її кваліфікацію як законну або незаконну. За словами Б. Леоні, загальні правила надають громадянам можливість планувати свою поведінку з урахуванням його правових наслідків.

Для вивчення проблеми вини в цивільному праві виняткове значення має висновок, який Ф.А. Хайек робить з принципу визначеності, зазвичай обставини, які знаходяться поза увагою людини, не повинні бути підставою для застосування до нього примусу. Розглянувши зміст всіх трьох рівнів сутності цивільної відповідальності, тепер необхідно коротко описати їх, тобто ієрархічний порядок між ними. З точки зору відповідальності як перерозподілу, не має значення, звідки і куди перерозподіляти витрати, головне, щоб була передача як така, точно так же, як першому муляру з притчі було все одно, що будувати: у школі або у в'язниці для нього головним було "займатися масонством. Це означає, що на першому рівні організації критерій, за яким відбувається перерозподіл, є невизначеним. Отже, суб'єкт першого рівня повинен обмежити свої дії ідеєю другого рівня, згідно з якою кінцевим "адресатом" понесених збитків повинен бути винуватець.

Покладати негативні наслідки на того, хто їх спричинив, є загальним правилом. Але іноді доречніше застосовувати відповідальність незалежно від провини-в цьому випадку вступає в силу третій, вищий рівень сутності, на якому відповідальність є втіленням основних ідей права: справедливості, доцільності, визначеності. Тільки впорядкована єдність цих трьох рівнів

дозволяє нам усвідомити багатогранну сутність того, що ми звикли називати громадянською відповідальністю [5]. Феномен громадянської відповідальності. У юриспруденції визначення терміна означає докладний опис явища, яке є зовнішньо-правовим втіленням конкретного суб'єкта. Раніше ми розглядали громадянську відповідальність як ідею, як сутність. Тепер необхідно сказати, що об'єктивує, втілює або, кажучи мовою Аристотеля, в якій "матерії" проявляється ця "форма", щоб дати визначення громадянської відповідальності.

Вище ми зазначали, що громадянська відповідальність - це, перш за все, перерозподіл збитків, який відбувається у відповідь на порушення закону. Але цей перерозподіл в природничо-науковому сенсі не є наслідком порушення правил, оскільки падіння підкинутого м'яча є наслідком закону тяжіння. Коротше кажучи, це не відбувається автоматично. "Проблема" жертви не стає автоматично "проблемою" когось іншого. Перерозподіл відповідальності виникає в результаті виникнення прав і обов'язків, обумовлених фактом вчинення правопорушення. Іншими словами, перерозподіл відбувається тому, що одна особа (жертва) має певні права, а інша (правопорушник) має певні обов'язки. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки - це способи існування права як особливої деонтичної реальності: все законне відповідає правам і обов'язкам. Вся матерія права виткана з модальностей допустимого (суб'єктивного права) і належного (юридичних обов'язків). І це правове питання втілює в собі цивільно-правову відповідальність. Право і обов'язок є корелятами, які мають сенс тільки по відношенню один до одного і, таким чином, утворюють цілісність правових відносин. Подібно до того, як протилежно заряджені протони і електрони разом утворюють цілісність атома, протилежні права і обов'язки в єдності утворюють атомно—правові відносини для юридичних матеріально-правових відносин.

З вищесказаного випливає, що в цивільному праві обов'язки порушника і права потерпілого, впливають з цього факту, нерозривно пов'язані: у

сукупності вони утворюють особливі відносини обов'язкової відповідальності. Визначальною характеристикою відносин відповідальності як таких є їх зміст. Однак, перш ніж приступити до аналізу цього змісту, вам необхідно визначити загальні характеристики відносин відповідальності. Ми вважаємо, що правовідносини про цивільно-правову відповідальність є правовідносинами про захист. Оскільки поділ правових відносин на відносини, пов'язані з регулюванням і безпекою, іноді викликає заперечення у дослідників, ми вважаємо за доцільне коротко торкнутися цього питання і захистити висловлену тезу. Критерієм поділу правовідносин на два види є правозастосовна здатність: регулюючі права і обов'язки не підлягають виконанню, в той час як права і обов'язки по захисту гарантуються можливістю примусового виконання [6].

Вчені, які виступають проти такої класифікації, в основному аргументують це тим, що право на захист за допомогою примусу є однією з повноважень, включених в структуру суб'єктивного права. Такий аргумент заслуговує критичного ставлення, що можна проілюструвати хорошим прикладом. Припустимо, що особа а (кредитор) та особа б (позичальник) уклали кредитний договір на суму 1000 гривень без зазначення строку кредиту в договорі. Згідно зі статтею 1049 Цивільного кодексу України, кредит в цьому випадку повинен бути погашений позичальником протягом тридцяти днів після звернення кредитора з відповідною вимогою. З цього випливає, що з моменту, коли кредитор подає заявку на погашення позики, позичальник має зобов'язання погасити позику. Однак кредитор може виконати це зобов'язання лише після закінчення тридцятиденного періоду: нотаріус відмовиться від вчинення виконавчого напису, навіть якщо договір був нотаріально завірений.

Іншими словами, право кредитора вимагати повернення кредиту не підлягає виконанню, поки не відбудеться порушення, яке може бути заявлено тільки в тому випадку, якщо гроші не будуть повернуті після закінчення зазначеного терміну. Це означає, що право кредитора заздалегідь

регулюється. І тільки порушення суб'єктивного цивільного права породжує правовідносини захисту, які можуть бути примусово реалізовані шляхом застосування керованої особистістю судової форми захисту. Іншими словами, регулюючі права і обов'язки містять можливість виконання не фактично, а тільки в разі порушення, як показано в наведеному вище прикладі. Дійсно, така можливість виникає тільки при наявності порушення суб'єктивного права, що знаменує собою початок захисних відносин. Загалом, здається, що певна термінологічна плутанина є причиною нерозуміння цієї класифікації. Справа в тому, що термін "охоронні відносини" не зовсім добре відображає зміст того, що вони означають.

Це стає очевидним, якщо порівняти поняття "захист" і "заступництво". Захист-це, образно кажучи, коли охоронець у магазині, що сидить на посту з кросвордом, "відлякує" потенційних зловмисників однією своєю присутністю; а захист - це активна протидія правопорушенню або спробі його вчинення. Як він писав з цього приводу, захист будь-якого права існує постійно і спрямована на забезпечення його реалізації, запобігання порушень, а необхідність вдаватися до захисту виникає тільки при наявності порушення або загрози порушення суб'єктивного права. Отже, те, що прийнято називати "охоронними правовідносинами", насправді має відношення до охорони, а те, що прийнято називати "нормативними", є охоронюваним. Тому, на наш погляд, термінологічно було б краще класифікувати правовідносини на нормативні (охоронювані) та охоронно-правові [7].

Останнім і найбільш важливим кроком в алгоритмі реконструкції визначення цивільно-правової відповідальності є встановлення змісту правовідносини відповідальності. Сам зміст є визначальною, конституційною ознакою правових відносин відповідальності як такої. Змістом правовідносин, як відомо, є права та обов'язки їх учасників. Отже, питання полягає в тому, які права і обов'язки мають учасники цивільно-правових відносин, або, іншими словами, які права і обов'язки вказують на те, що ми

стикаємося з цивільно-правовими відносинами. При вирішенні цього питання слід виходити, перш за все, з того, що зміст правовідносини цивільно-правової відповідальності визначається сутністю цивільно-правової відповідальності, яка була розкрита вище. Щоб розкрити цей зміст та його особливості, дослідники використовують порівняльний метод, порівнюючи відповідальність у контексті загальної концепції з непослідовністю. Як загальний термін або протиставлення вибираються різні категорії: санкції, примусові заходи, Засоби захисту цивільних прав і т.д. Ми підтвердили, що цивільно-правова відповідальність втілена у відносинах забезпечення. Отже, було б логічно з'ясувати, чи всі відносини є відносинами відповідальності, а якщо ні, то які характеристики відрізняють відповідальність від інших відносин.

Для цього ми повертаємося, наприклад, з кредитним договором. Уявіть, що кредитор А. зажадав погашення кредиту і виплати відсотків, належних за договором. На це пішло тридцять днів, але позичальник Б. не повернув гроші і не виплатив відсотки. З цього моменту між сторонами виникли забезпечувальні відносини, і право кредитора вимагати належну йому суму тепер захищене можливістю застосування юрисдикції: нотаріус зробить виконавчий напис на його заяві, суд винесе судову постанову, і позов буде задоволено. Але чи є ці нові правові відносини, що передбачають можливість застосування примусу, відносинами відповідальності? Не схоже ні на що. Зрештою, хоча вони розробили нову якість - безпеку - ці відносини безпеки по суті ідентичні попереднім відносинам регулювання. Зобов'язання щодо погашення кредиту та сплати відсотків виникло не через правопорушення, а раніше через те, що договір був укладений, тобто з моменту передачі позичальнику грошових коштів, оскільки договір позики є реальним. Цей обов'язок не нова, вона не пов'язана з кримінальним злочином. Тому про відповідальність в даному випадку говорити не доводиться.

Подальше забезпечення полягає не у відшкодуванні збитку, а у виконанні того, що було обіцяно в рамках угоди. З цього випливають два

важливих висновки. По-перше, не всі відносини захисту є відносинами відповідальності; по-друге, відповідальними є тільки ті охоронні відносини, змістом яких є нові (порівняно з попередніми нормативними актами) права та обов'язки, виникнення яких обумовлено фактом вчинення злочину. Подальшим уточненням поняття цивільно-правової відповідальності буде з'ясування, чи слід розглядати як відносини відповідальності Всі відносини захисту, зміст яких є новим, тобто права і обов'язки, що випливають з акта правопорушення. Розглянемо це на прикладі з судової практики. У цивільній справі № 6-2635sv08 відповідач, почавши будівництво гаража, самовільно встановив його фундамент на відстані, меншій, ніж передбачено будівельними нормами і правилами сусіднього будинку. Власник сусіднього будинку подав позов про усунення перешкод для користування майном, в якому просив відповідача знести самовільну будівлю. Суди першої та апеляційної інстанцій відхилили позов, посилаючись на те, що лише відповідні державні органи чи муніципалітети можуть подати позов проти знесення самовільної будівлі.

Однак Верховний Суд України не погодився з цим рішенням і обґрунтував свою позицію положеннями статті 391 Цивільного кодексу України, а рішенням від 25.11.2009 скасував і направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Щоб з'ясувати, чи маємо ми в даному випадку справу з відносинами відповідальності, нам необхідно проаналізувати правові відносини, що виникли між сторонами спору. Відповідно до статті 391 Цивільного кодексу України, необхідність якої встановлена Верховним Судом, власник земельної ділянки має право вимагати усунення перешкод у здійсненні свого права користування своїм майном та управління ним. Створення таких перешкод є порушенням прав власності. Зводячи гараж на відстані, близькій до дозволеного, відповідач тим самим порушив суб'єктивне право власника сусідньої земельної ділянки. З цього моменту позивач мав право вимагати усунення створених перешкод. Це право і відповідне зобов'язання, що виникають у разі судового позову, є

захисними, оскільки їм надається можливість примусового виконання, є новими, оскільки їх виникнення пов'язане з порушенням закону, але не несуть відповідальності, оскільки відповідальність завжди є тягарем для порушника [8].

Відповідальність-це позбавлення його того, що він мав, а не того, що він намагався отримати в результаті проступку. Так само, як повернення викраденого гаманця жертві не є мірою відповідальності, вона не несе відповідальності за знесення будівлі, яку цій людині не дозволили побудувати. Позбавляти людину того, на що він не має права, не є обов'язком. У такому звільненні немає тягара. Як пишуть з цього приводу дослідники, відповідальність слід розглядати тільки за таке відновлення майнової сфери потерпілого, яке здійснюється за рахунок майна правопорушника, що належить йому на законних підставах. З тих самих причин двостороннє повернення у зв'язку з недійсністю правочину (частина 1 статті 216 Цивільного кодексу) та повернення неналежним чином придбаного майна (стаття 1212 Цивільного кодексу) не є заходами відповідальності.

Отже, ми виявили ще одну ознаку цивільної відповідальності, яка полягає в тому, що цивільна відповідальність завжди несе тягар, тобто позбавляє людину того, чим вона володіє на законних підставах, а не того, що вона намагалася отримати в результаті правопорушення. Такий тягар виникає, наприклад, при відшкодуванні матеріальної шкоди і матеріальної шкоди (статті 22, 23, 1166, 1167 Цивільного кодексу) і сплаті штрафу (стаття 611, пункт 1, пункт 3, глава 49, § 2 Цивільного кодексу). Таким чином, тепер ми можемо стверджувати, що відносини відповідальності - це не всі відносини захисту, змістом яких є нові права і обов'язки сторін, викликані злочином, а тільки ті, в яких на правопорушника покладається майновий тягар. Крім того, в цілому, як зазначає А. С. Джоффе, відповідальність за тягар відповідальності може бути покладена на винного наступним чином: 1) шляхом заміни непогашеного зобов'язання новим, як це відбувається в разі неправомірного заподіяння шкоди, коли нове зобов'язання (відшкодування

шкоди) замінює непогашене зобов'язання (не завдавати шкоди); 2) приєднанням нового, додаткового зобов'язання до невиконаного зобов'язання, як це відбувається у разі порушення договірних зобов'язань, коли зобов'язання зі сплати неустойки додається до зобов'язання щодо виконання зобов'язань у натуральній формі відповідно до правила статті 622 Цивільного кодексу; 3) позбавленням права, як це відбувається у разі порушення договірною зобов'язання, забезпеченого заставою, коли заставодавець втрачає право на заставне утримання (статті 572, 589-591 Цивільного кодексу) [9].

Послідовно відсікаючи зайве, ми, нарешті, знайшли бажану концепцію громадянської мужності. У розгорнутому вигляді це можна сформулювати наступним чином: феномен цивільної відповідальності-це право на захист, що забезпечується застосуванням судової форми захисту (тобто забезпечується можливістю примусового виконання за допомогою судової форми захисту), яке: 1) випливають з того факту, що суб'єктивне цивільне право було порушено; 2) виникають нові права і обов'язки жертви і порушника, викликані правопорушенням; 3) у зв'язку з накладенням на правопорушника певного тягаря (тобто позбавленням того, чим він володіє по праву, а не того, що він намагався отримати в результаті вчинення злочину) за допомогою: а) заміна непогашеного боргу новим; б) приєднання нового, додаткового зобов'язання до невиконаного зобов'язання; в) позбавлення права. Ціна точності цього визначення - його громіздкість. Однак, підсумовуючи елементи декларації, ми отримуємо коротку формулу, згідно з якою цивільна відповідальність - це право на захист, змістом якого є нові права та обов'язки потерпілого і правопорушника, обумовлені вчиненням правопорушення, пов'язаного з відповідальністю.

1.2. Поняття, ознаки та види цивільно-правової відповідальності

Цивільне законодавство України регулює майнові та особисті немайнові відносини, основою яких є правова рівність, незалежність власності, свобода волі та широка свобода учасників у визначенні прав та

обов'язків. Коли ці обов'язки порушуються, завдається шкода, від якої страждає все суспільство. Існує цивільна відповідальність як особливий вид юридичної відповідальності за усунення наслідків невиконання або неналежного виконання зобов'язань. Питання цивільної відповідальності сьогодні є дуже багатогранним і складним юридичним явищем, тому воно завжди привертало увагу теоретиків права. Варто зазначити, що єдиної позиції щодо тлумачення поняття цивільно-правової відповідальності не існує, тому воно досі є предметом наукових дискусій. У цивільному праві України немає норми, яка закріплювала б визначення такого поняття, як "цивільно-правова відповідальність". Це можна пояснити тим, що "цивільно-правова відповідальність" в даний час є абстрактною науковою категорією, на якій засновані різні конструкції та інститути цивільного законодавства. Існування великої кількості тлумачень цієї категорії обумовлено використанням терміна "матеріальна відповідальність" для різних цілей, що значною мірою впливає із сутності цієї правової категорії.

Враховуючи взаємозв'язок між категоріями боргу (зобов'язань) і цивільної відповідальності, належне виконання боржником своїх зобов'язань є його обов'язком. У разі порушення відповідного зобов'язання боржник змушений виконати своє зобов'язання або відшкодувати збиток, тобто настає відповідальність за те, що сталося. Існують наступні основні положення, що стосуються визначення поняття цивільно-правової відповідальності: 1) цивільно-правова відповідальність як певне зобов'язання правопорушника понести негативні наслідки. Відповідальність виражається шляхом заміни невиконаного зобов'язання новим або додавання додаткового зобов'язання до невиконаного зобов'язання або в разі позбавлення права, з якого впливає порушене зобов'язання; 2) цивільна відповідальність як "правовідносини про захист", тобто це не лише обов'язок особи зазнати певних збитків у майбутньому, а й правовідносини, змістом яких є взаємні права та обов'язки правопорушника та державної влади; 3) цивільно-правова відповідальність як санкція (міра державного примусу) [10].

Цивільна відповідальність-це виникнення несприятливих правових наслідків для порушника закону, які проявляються у вигляді позбавлення певних прав або заміни невиконаного зобов'язання новим або додавання до невиконаного зобов'язання нового додаткового зобов'язання. Додаткові обов'язки застосовуються до особи в якості певної відповідальності, якщо порушник вимагає відшкодування збитку або сплати штрафу або неустойки. Панченко влучно висловився про взаємозв'язок санкцій і відповідальності, зазначивши, що відповідальність за порушення - це санкція, але не кожна санкція є відповідальністю. Наприклад, усунення перешкод на шляху здійснення права користування і розпорядження майном (стаття 391 Цивільного кодексу) є санкцією, що впливає з кримінального злочину. Однак така санкція не пов'язана з додатковими обмеженнями для порушника і не є мірою відповідальності, а лише мірою захисту майнових прав. Отже, санкція цивільно-правової відповідальності, з одного боку, є певним ступенем відповідальності за правопорушення.

Оскільки цивільна відповідальність є різновидом загальної юридичної відповідальності, вона має характеристики останньої, тобто негативні наслідки для правопорушника, суспільний осуд, примус з боку держави. Негативні наслідки означають, що певна частина його активів буде зменшена. Публічне засудження-це негативна реакція держави і суспільства на правопорушення. Державний примус полягає в тому, що заходи відповідальності встановлюються відповідно до закону в правових нормах, виконання яких забезпечується владою держави. Юридична відповідальність тягне за собою певні негативні наслідки для правопорушника, тобто обмеження майнових, особистих чи інших інтересів. У цьому випадку злочинцеві доведеться нести додатковий матеріальний тягар.

Такі несприятливі наслідки можуть включати в себе наступне: - заміна непогашеного зобов'язання новим (наприклад, зобов'язання відшкодувати збиток, заподіяний затримкою боржника (стаття 612 Цивільного кодексу України); зміна умов зобов'язання в разі односторонньої відмови від

виконання зобов'язання (стаття 615 Цивільного кодексу України); - Заміна основного зобов'язання новим, іншим часто відбувається в порушення абсолютних суб'єктивних прав; - приєднання до потерпілого нового зобов'язання (наприклад, крім виконання зобов'язання виникає зобов'язання відшкодувати збиток, сплатити штраф, стаття 552 Цивільного кодексу України); - зміна або припинення правовідносин (статті 16, 22 Цивільного кодексу України).

Крім загальних ознак цивільно-правової відповідальності, характерні наступні специфічні ознаки: 1) орієнтація на майнову сферу правопорушника не впливає на його особистий статус, тому цивільно-правова відповідальність притаманна майновому; 2) відсутність публічно-правового характеру: це відповідальність рівноправних учасників **один перед одним**; 3) у цивільних **(приватних) правовідносинах** відповідальність, на відміну від правовідносин публічно-правових, - це не тільки покарання. Це пов'язано з автономією волі, яка є основою цивільного правового регулювання. Таким чином, найважливішою характеристикою цивільно-правової відповідальності є автономія волі її суб'єктів; 4) напрямок зміщення: він спрямований на відшкодування потерпілому заподіяної шкоди на еквівалентній основі, і тому його застосування спрямоване на відновлення майнової сфери потерпілого після скоєння злочину.

Громадянська відповідальність також характерна тим, що це перш за все відповідальність особи, яка порушила суб'єктивне цивільне право, перед потерпілим і тільки потім перед державою або суспільством (які в будь-якому випадку зацікавлені в підтримці верховенства закону і дотриманні прав та інтересів окремих осіб). Крім того, цивільна відповідальність також характеризується встановленням відповідальності за відсутності вини. Отже, немає ніяких підстав для публічного засудження, але є відповідальність. Цивільна відповідальність також характеризується тим, що її дії **завжди виражаються в певних негативних наслідках для правопорушника і в той же час забезпечують відновлення потерпілій особі в її первісному стані.** У

цивільному законодавстві України існують різні види відповідальності за певними критеріями: за ознаками прав та обов'язків, за порушення яких визначається відповідальність, що підрозділяється на договірну та позаконтрактну частини [11].

Договірна відповідальність проявляється у формі відшкодування збитків, тобто сплати штрафу, втрати початкового внеску або позбавлення суб'єктивного права за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, що впливає з укладеного договору. Наприклад, постачальник зобов'язаний сплатити покупцеві штраф у розмірі 20% від вартості товару за поставку дефектного товару, а також відшкодувати вартість товару, якщо покупець оплатив товар, і відшкодувати витрати, понесені покупцем у зв'язку з перевіркою, зберіганням і поверненням дефектного товару. Відповідальність в даному випадку носить договірний характер, оскільки виникає в разі порушення зобов'язань, що випливають з договору поставки. Недоговірна відповідальність-це відповідальність, яка виникає, коли одна особа вчиняє протиправні дії щодо іншої за відсутності договору між ними або незалежно від договірних відносин між ними.

Ця відповідальність виникає, коли порушується юридичне або юридичне зобов'язання, і зазвичай виражається як компенсація за заподіяну шкоду. Наприклад, організація або громадянин, відповідальний за заподіяну шкоду, зобов'язані в разі отримання травми або іншої шкоди здоров'ю відшкодувати потерпілому заподіяну шкоду і виплатити потерпілому одноразову допомогу. Потерпілому відшкодовуються в установленому законом порядку витрати, пов'язані з заподіянням шкоди здоров'ю, зокрема, на лікування, догляд, посилене харчування і т.д. (статті 455 і 456 Цивільного кодексу України).У цьому випадку фінансова відповідальність носить позаконтрактний характер, оскільки потерпілий може перебувати в договірних трудових відносинах з організацією або громадянином.

Різниця між договірною і позаконтрактною відповідальністю полягає в тому, що конкретна особа (боржник), яка перебуває в тісних відносинах з

потерпілим, особа, яка порушила права потерпілого і перебуває в абсолютному зв'язку з ним, може бути об'єктом позаконтрактної відповідальності. Однак на практиці можуть бути випадки, коли злочинець і жертва перебувають у договірних відносинах, але шкода, заподіяна однією зі сторін іншої, не пов'язана з виконанням договірних зобов'язань, і за таких обставин може виникнути позаконтрактна відповідальність, яка зазвичай вирішується в судовому порядку. командний тон. Цивільний кодекс встановлює тільки загальні правила договірної відповідальності-загальні або спеціальні для окремих договірних зобов'язань. Вони носять диспозитивний характер, і сторони мають право врегулювати питання про відповідальність при укладенні договору.

За наявності більш ніж однієї цивільно-правової відповідальності суб'єктів відповідальність може бути солідарною, частковою або субсидіарною. Солідарна цивільно-правова відповідальність характеризується тим, що боржник може нести повну відповідальність на вимогу кредитора. Солідарна відповідальність виникає тільки у випадках, передбачених законом або договором. Так, Стаття 1190 Цивільного кодексу України говорить, що особи, які спільними діями або бездіяльністю заподіяли шкоду потерпілому, несуть солідарну відповідальність. Часткова відповідальність визнається, коли дві або більше юридичних осіб несуть рівну частину відповідальності перед кредитором, якщо інше не передбачено законом або договором. Відповідно до статті 540 Цивільного кодексу України, якщо є кілька кредиторів або кілька боржників, кожен кредитор має право вимагати виконання зобов'язання, і кожен боржник зобов'язаний виконати зобов'язання в рівних частках, якщо інше не передбачено цивільним законодавством або договором [12].

Субсидіарна або додаткова відповідальність виникає, коли у зобов'язанні беруть участь лише два боржники, один з яких є основним боржником, а інший - додатковим боржником. Якщо основний боржник відмовляється задовольнити вимогу кредитора або не відповідає своєчасно,

кредитор має право направити вимогу в повному обсязі особі, яка несе субсидіарну відповідальність. Особливістю субсидіарної відповідальності є те, що основною умовою притягнення додаткового боржника є неможливість повністю або частково задовольнити вимогу основного боржника відповідно до статті 619 Цивільного кодексу України. Залежно від розміру цивільно-правову відповідальність можна розділити на повну, обмежену і кратну (підвищену) відповідальність.

Принцип цивільної відповідальності-це принцип повного відшкодування заподіяної шкоди, згідно з яким матеріальна шкода, заподіяна внаслідок незаконних дій, бездіяльності та рішень особистим немайновим правам юридичної особи, а також шкода, заподіяна майну юридичної або фізичної особи, відшкодовується в повному обсязі. Відповідно до частини 1 статті 164 Цивільного кодексу України штраф за порушення зобов'язання встановлюється законом і, незалежно від заподіяної шкоди, відшкодовується в повному обсязі. Чинне законодавство допускає виключення із загального правила, коли розмір компенсації може бути збільшений або обмежений безпосередньо законом або умовами договору. Зменшення або обмеження відповідальності порушника допускається, якщо: чинне законодавство допускає виключення із загального правила, коли розмір компенсації може бути збільшений або обмежений безпосередньо законом або умовами договору. Зменшення або обмеження відповідальності порушника допускається, якщо: 1) доведена вина обох сторін у невиконанні або неналежному виконанні зобов'язань; 2) кредитор навмисне або з необережності сприяв збільшенню збитку або не вжив усіх заходів для його зменшення; 3) розмір відшкодування шкоди, заподіяної фізичною особою, може бути зменшений за рішенням суду в залежності від його матеріального становища, якщо тільки збиток не був заподіяний злочином (стаття 1193 Цивільного кодексу України).

Відповідальність, що виникає з вини обох сторін, як кредитора, так і боржника, іноді називають змішаною. Хоча відповідальність за невиконання

або неналежне виконання зобов'язання несе тільки боржник, зменшення відповідальності боржника передбачає поділ частини цієї відповідальності між ним і кредитором. В результаті такого розподілу кредитор не отримає повної компенсації. Змішану відповідальність не слід плутати зі спільною шкодою, заподіяною кількома боржниками, тоді як сама потерпіла сторона залишається невинною. У разі спільного збитку виникає солідарна відповідальність. Суб'єкти, чії спільні дії або бездіяльність призвели до заподіяння шкоди, несуть солідарну відповідальність перед жертвою. За клопотанням потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, спільно заподіяли шкоду, пропорційно ступеню їх провини [13].

Змістом множинної відповідальності є зобов'язання відшкодувати збиток у розмірі, що перевищує розмір заподіяної шкоди. Розмір штрафу визначається шляхом визначення і множення понесеного збитку. Кратний розмір компенсації може бути встановлений за згодою сторін. Повне відшкодування шкоди, заподіяної порушенням договірних зобов'язань між юридичними особами, передбачено у сферах купівлі-продажу, постачання, деяких договірних відносин тощо. За більшістю інших зобов'язань, таких як постачання електроенергії і газу, транспорт, капітальне будівництво, проектні роботи, передбачена необмежена відповідальність за порушення договору або у вигляді сплаченого штрафу, і це тільки штраф замість понесеного збитку, або у вигляді фактичного, тобто збитку без компенсації допустимо за упущену вигоду.

У співвідношенні штрафів і збитків штраф є звичайним явищем, тобто, якщо встановлено порушення зобов'язання, він стягується в повному обсязі понад понесеного збитку. У разі зобов'язань за участю господарюючих суб'єктів замість обмеженої відповідальності вводиться повна майнова відповідальність. За порушення зобов'язань за договором підряду підрядник і замовник сплачують штраф, передбачений договором або законом, і повністю відшкодовують заподіяну шкоду.

**РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

**2.1. Особливості цивільно-правової відповідальності сторін за
договором**

Що стосується питання про відповідальність сторін договору, то цивільно-правові відносини будуються як відносини між рівноправними суб'єктами, в яких порушення зобов'язань завжди тягне за собою порушення прав іншого. Цей взаємний взаємозв'язок учасників цивільного обороту обумовлений тим, що фінансова відповідальність у цивільному праві - це відповідальність одного контрагента перед іншим, відповідальність правопорушника перед потерпілим. Майнові штрафи, накладені на правопорушника, стягуються на користь потерпілої сторони. Тільки в певних випадках, передбачених законом, коли злочин носить особливо тяжкий характер і коли він порушує не тільки права та інтереси контрагента, а й інтереси держави і суспільства, допускається застосування майнових санкцій повністю або в певній частині до майна контрагента. Цивільна відповідальність виникає при порушенні договірних зобов'язань майна або заподіянні матеріальної шкоди або матеріальної шкоди, тобто при вчиненні цивільного правопорушення, і може виражатися в наступному: вилучення у правопорушника певних матеріальних благ; заміна непогашеного боргу новим; приєднання до непогашеного нового боргу [14].

Договірна відповідальність-це завжди санкція за порушення договірних зобов'язань, що виникає на підставі цивільно-правового договору. Договірна відповідальність розуміється як відповідальність, що виникає в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, що впливає з договору. У частинах 1 і 2 статті 604 Цивільного кодексу України зазначено, що зобов'язання припиняється за угодою сторін, зокрема, за угодою сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація). Зміна договірних зобов'язань часто завершується додатковою угодою до раніше укладеної сторонами угоди, зокрема, про зміну предмета договору, способу виконання та інших умов угоди.

У разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржник несе загальну форму відповідальності за відшкодування кредитору збитків,

викликаних правопорушенням. Ця форма відповідальності застосовується в разі невиконання договірного зобов'язання і вважається загальним терміном. Для притягнення боржника до цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування збитків слід очікувати фактичних збитків. Т.В. Боднар виділяє три форми цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань: відшкодування шкоди, матеріальна компенсація моральної шкоди, сплата штрафних санкцій. При відсутності збитків застосовуються певні форми відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань. До таких форм відносяться стягнення неустойки (штрафів, пені), втрата застави, а також санкції, що застосовуються до певних видів зобов'язань. Загальною формою фінансової відповідальності є відшкодування збитків, понесених внаслідок порушення умов договору, тому відповідна норма прямо передбачена частиною 1 статті 611 Цивільного кодексу України.

Якщо сторони не передбачили такої відповідальності в договорі, то її застосування цілком можливо і законно. Отже, вимога про відшкодування шкоди може застосовуватися незалежно від наявності таких положень у договорі. Практика укладання договорів між фізичними особами та державними установами або юридичними особами така, що, коли така форма відповідальності згадується в розділі договору про відповідальність сторін, найчастіше ця засідка визначається наступним чином: у разі заподіяння шкоди одній стороні з вини іншої сторони винна сторона відшкодовує шкоду в розмірі, порядку та на умовах, передбачених чинним цивільним кодексом та законодавством України. Особлива форма відповідальності включає процедури забезпечення зобов'язань, передбачені главою 49 Цивільного кодексу України. Зокрема, відповідно до статті 546 Цивільного кодексу України таким чином підлягають сплаті штраф, застава, порука, гарантія, утримання та застава. Відшкодування шкоди займає особливе місце серед форм цивільно-правової відповідальності.

Таким чином, збиток є найбільш значним і поширеним наслідком порушень цивільних прав. Таким чином, ця форма відповідальності має

загальне значення і застосовується у всіх випадках порушення цивільних прав (за винятком випадків, коли інше не передбачено законом або договором). Інші форми цивільної відповідальності повинні застосовуватися в ситуаціях, прямо передбачених законом або договором. Відшкодування шкоди є загальним заходом цивільно-правової відповідальності і застосовується в разі порушення зобов'язань (договірних і позаконтрактних). Зокрема, відшкодування шкоди направлено на відновлення майна потерпілої особи, що існувало до вчинення самого злочину і за допомогою майна правопорушника, тому носить компенсаційний характер. У разі тілесних ушкоджень, що виникли в результаті правопорушення, відповідальність за відшкодування шкоди накладається [15].

Відповідно до статті 22 Цивільного кодексу України, особа, якій заподіяно шкоду внаслідок порушення нею цивільного законодавства, має право на компенсацію. Позаконтрактний збиток (зобов'язання, що впливають із збитку) (глава 82) має на увазі зобов'язання боржника відшкодувати збиток, заподіяний невиконанням або неналежним виконанням договірних зобов'язань (статті 611, 623). Норми глави 82 Цивільного кодексу України можуть застосовуватися, коли сторони перебувають у договірних відносинах, але заподіяння шкоди одній зі сторін іншій не пов'язане з виконанням зобов'язань за цим договором. Кредитор повинен довести розмір шкоди, заподіяної порушенням зобов'язання. У цьому випадку кредитор не тільки розраховує розмір понесених збитків, а й документує їх в цілому. Вимоги про відшкодування втраченої вигоди (упущеної вигоди), які повинні бути пред'явлені, покладають на кредитора обов'язок довести, що цей прибуток не є умовною, а фактично отримана, якщо боржник належним чином виконує свої зобов'язання.

Тому необхідно враховувати дії, вжиті кредитором для визначення втраченої вигоди. Отже, якщо немає шкоди від невиконання або неналежного виконання зобов'язань, застосовуються певні форми відповідальності, зокрема, стягнення штрафів, втрата застави та санкції, що застосовуються до

певних видів зобов'язань. Загальною формою відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань є зобов'язання боржника відшкодувати кредитору збитки, завдані правопорушенням. Стягнення збитків може застосовуватися незалежно від наявності таких положень у договорі. Компенсація спрямована на відновлення майнового стану потерпілої особи, яка існувала до вчинення нею самого злочину і за рахунок майна такого правопорушника, і тому носить компенсаційний характер. Законодавець не встановлює критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди, тому на практиці виникають труднощі, так як відсутні критерії визначення розміру компенсації моральної шкоди і загальна методика кількісної оцінки розміру компенсації. Проблема компенсації моральної шкоди виникає через її негрошовий характер і, отже, не може бути розрахована готівкою або будь-якою іншою еквівалентною вартістю. Як правило, при визначенні розміру компенсації моральної шкоди враховуються критерії справедливості і розумності.

2.2. Проблемні питання щодо визначення умов цивільно-правової відповідальності

Загальними умовами для настання цивільно-правової відповідальності є: наявність збитку потерпілому; протиправна поведінка заподіювача шкоди; причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та заподіянням шкоди; провина особи, яка заподіяла шкоду. Як правило, відсутність хоча б однієї з цих умов вказує на те, що немає ніяких підстав для притягнення

винного до відповідальності. Однак в цивільному праві відповідальність може наступати і за незавершені злочини. Наприклад, відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, виникає незалежно від вини. Як згадувалося раніше, певні дії, що призводять до несприятливих наслідків, за своєю суттю не є незаконними [16]. Перш за все, це поведінка людини в стані необхідної оборони і крайньої необхідності. Шкода, заподіяна нападнику, який захищався, вважається законною і, отже, не підлягає відшкодуванню. У разі перевищення меж такого захисту відповідальність настає на загальних підставах: такі дії визнаються законом незаконними. Дії заподіювача шкоди в стані крайньої необхідності хоча і не є незаконними, але за загальним правилом визначають настання цивільно-правової відповідальності.

Підставою для притягнення до цивільно-правової відповідальності за порушення цивільних прав інших осіб є вчинення цією особою правопорушення, що містить певні об'єктивні ознаки та суб'єктивний елемент-наявність вини заподіювача шкоди. Тобто діяння людини повинно містити склад цивільного правопорушення, а об'єктивними передумовами відповідальності у разі заподіяння шкоди з необережності є заподіяння шкоди, протиправність. Приймаючи рішення про відшкодування шкоди майну потерпілого, суд з урахуванням обставин справи може за вибором потерпілого зобов'язати боржника відшкодувати йому матеріальний збиток (передати річ того ж виду і якості, відремонтувати пошкоджену річ і т.д.) або повністю відшкодувати збиток (стаття 1192 ЦК України). Приймаючи рішення про компенсацію в натуральній формі, суд повинен дотримуватися правил, що стосуються незамінності речей. В силу того, що речі, які визначаються індивідуальними характеристиками, є незамінними, вони не підлягають компенсації в натуральній формі. Тільки речі, визначені за родовими ознаками, можуть бути повернуті натурою, оскільки такі речі взаємозамінні (стаття 184 Цивільного кодексу України).

Під моральним збитком розуміються такі наслідки правопорушення, які не мають економічного змісту і форми витрат. Відповідно до статті 23 Цивільного кодексу України, моральна шкода полягає у фізичному болю і стражданнях, заподіяних людині в результаті травми або іншої шкоди здоров'ю; психічні страждання, заподіяні людині в результаті протиправної поведінки по відношенню до нього самого, членам його сім'ї або близьким родичам; психічні страждання, заподіяні людині у зв'язку зі знищенням або пошкодженням його майна; приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Отже, моральна шкода може бути як фізичною, так і духовною. Розмір грошової компенсації за моральну шкоду визначається судом. Правильність визначення заподіяної шкоди і його розрахунок, що дозволяє стороні, яка постраждала від протиправних дій контрагента, отримати справедливу компенсацію, є однією з актуальних проблем сучасного цивільного права [17].

Механізм дії заходів цивільно-правової відповідальності знаходить своє вираження в несприятливих майнових наслідках для боржника і відновленні майнової сфери потерпілого. Різниця між загальним і спеціальним підходами до відповідальності полягає тільки в суб'єктивних умовах. Оскільки "справа прирівнюється до невинуватості", немає підстав засуджувати винного за випадкове заподіяння шкоди, тому ми повинні говорити не про відповідальність, а про особливі правові форми розподілу випадкової шкоди. У двосторонніх угодах, в яких кожна сторона є одночасно кредитором і боржником, проблема розподілу ризику ненавмисного збитку може регулюватися умовами договору. Інші випадки, коли сторони мають певні права та обов'язки по відношенню один до одного, слід відрізнити від двосторонніх угод, наприклад, у деліктних правовідносинах, в яких кілька учасників можуть ненавмисно зазнати збитків. Таким чином, збиток, заподіяний третім особам в результаті зіткнення джерел підвищеної небезпеки, вважається збитком, заподіяним в результаті взаємопов'язаних,

сукупних дій або з єдиним наміром, і власники джерел підвищеної небезпеки несуть в цьому випадку солідарну відповідальність.

Відповідальність за шкоду, заподіяну самим джерелом підвищеної небезпеки, здійснюється на загальних підставах, тобто необхідно встановити винність власника джерела підвищеної небезпеки. Збиток, заподіяний одному з власників з вини іншого, відшкодовується винуватцем, якщо є тільки вина власника, якому було заподіяно шкоду, він не відшкодовується, а інший учасник зіткнення звільняється від відповідальності за випадковий збиток, оскільки його немає. Розмір компенсації визначається залежно від ступеня вини кожного з них, за відсутності вини власників у взаємній шкоді – жоден з них не має права на компенсацію. Цей випадок часто трактується як антипод почуття провини з використанням дихотомії провини-нещасний випадок. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що мова йде не про звільнення від відповідальності, а про неявку через відсутність складу злочину і, зокрема, одного з його елементів в якості провини [18].

Однак видається, що таке фактичне ототожнення цих термінів недоречно. У цивільному праві також можна нести відповідальність за незакінчені злочини, навіть якщо вини немає. Можливо також, що треті сторони (батьки, законні опікуни, поручителі, піклувальники тощо) можуть бути притягнуті до відповідальності. Для таких випадків невинної відповідальності може бути важливо розглядати справу як окрему юридичну категорію. Наприклад, поручитель може бути звільнений від відповідальності за невиконання боржником зобов'язання, якщо він випадково не зможе виконати це зобов'язання. Неможливість виконання зобов'язання може виникнути і при інших обставинах. Наприклад, уряд ввів мораторій на виконання певних видів контрактів, в регіоні введений карантин тощо. На відміну від звільнення від відповідальності за відсутність складу злочину, тут в першу чергу необхідно встановити не дієздатність боржника, а доведена наявність обставини, що перешкоджає виконанню зобов'язання. Обставиною,

що звільняє від цивільно - правової відповідальності, є вина потерпілого у заподіянні шкоди, зазначеної у статті 1193 Цивільного кодексу України.

Згідно з загальним правилом, збиток, заподіяний в результаті умислу потерпілого, не підлягає відшкодуванню. Так, стаття 1187 Цивільного кодексу України передбачає, що особа, яка провадить діяльність, яка є джерелом підвищеної небезпеки, несе відповідальність за заподіяну шкоду, якщо тільки вона не доведе, що шкода була заподіяна внаслідок форс-мажорних обставин або умислу потерпілого. Угода, яка знімає або обмежує відповідальність за умисне порушення зобов'язання, є незначною (стаття 614 Цивільного кодексу України) [19]. Недбалість жертви внаслідок правопорушення, як правило, не звільняє особу, яка заподіяла шкоду, від відповідальності за відшкодування збитків. Вина потерпілого може вплинути тільки на розмір належної йому компенсації в бік зменшення. Якщо груба недбалість потерпілого сприяла заподіянню або збільшенню збитку, розмір компенсації зменшується в залежності від ступеня провини потерпілого (а в разі провини особи, яка заподіяла шкоду, також в залежності від ступеня його провини), якщо інше не передбачено законом (статтю 1193 Цивільного кодексу України).

Заборгованість кредитора як підстава для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання передбачена четвертою статтею 612 Цивільного кодексу України, яка свідчить, що прострочення боржника не має місця, якщо зобов'язання не може бути виконане через прострочення кредитора [20]. Зі змісту цього стандарту визначаються умови звільнення боржника від відповідальності, які стосуються: незаконність дій кредитора; наявності у нього заборгованості в будь-якій формі; встановлено причинно-наслідковий зв'язок між винними діями кредитора і неможливістю належним чином виконати дане зобов'язання.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що під цивільно-правовою відповідальністю слід розуміти окремий вид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні до правопорушника державного примусу шляхом позбавлення особи певних пільг або накладення майнового обов'язку з відшкодування шкоди. Відповідно до законодавства до порушника

застосовуються майнові санкції, спрямовані на відновлення порушених прав та відшкодування заподіяної шкоди. Громадянська відповідальність характеризується трьома обов'язковими характеристиками: негативними наслідками для правопорушника, суспільним засудженням і примусом з боку держави.

Специфічними ознаками цивільно-правової відповідальності є майнові; додаткові обтяження; відповідальність суб'єктів з рівним правовим статусом; компенсаторний і еквівалентний характер. Що стосується класифікації відповідальності в цивільному праві, то можуть бути наступні види: у зв'язку з виникненням: - договірних, що виникають у разі порушення договору однієї зі сторін); - не підлягає обговоренню (це відповідальність за порушення прав і обов'язків, що виникають з інших причин, а не з договірних підстав). Залежно від кількості суб'єктів, що беруть участь у виконанні зобов'язання: - пропорційно або частково, якщо кожен учасник несе відповідальність у межах своєї частки; - солідарність, яка має місце тільки у випадках, встановлених договором або законом, при цьому кредитор має повне право вимагати часткового або повного виконання зобов'язання від усіх боржників одночасно або від конкретного боржника; - субсидіарний або додатковий, прямо передбачений договором або законом, який не може перевищувати повної відповідальності. Залежно від розміру відповідальності: - повна компенсація, тобто відшкодування шкоди, заподіяної злочином, в тому ж розмірі; - обмеження, які передбачають встановлення обмежень на суму збитку і які можуть бути відшкодовані; - багаторазовий або збільшений, що означає компенсацію за шкоду, що перевищує розмір заподіяної шкоди. Таким чином, сьогодні визнано, що відповідальність - це один із способів захисту цивільних прав. Таким чином, суть цивільно-правової відповідальності полягає в застосуванні до правопорушника негативних наслідків і створенні нових додаткових обтяжень.

Цивільна відповідальність-це вид юридичної відповідальності, який має всі характеристики, властиві юридичній відповідальності. Ефективність

цивільної відповідальності залежить, перш за все, від її застосування та застосування щодо конкретних осіб, відповідальних за правопорушення. Підставою для цивільної відповідальності у сфері договірних зобов'язань є вчинення правопорушення, що полягає в незаконному порушенні суб'єктивного права кредитора у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням боржником зобов'язання. Умовами настання цивільної відповідальності є: по-перше, незаконна поведінка правопорушника (поведінка, що порушує верховенство права, незалежно від того, знав чи не знав правопорушник про незаконність такої поведінки); по-друге, наявність негативних наслідків для особи, суб'єктивне право якої було порушено (заподіяння шкоди); по-третє, причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою злочинця і його негативними наслідками; по-четверте, вина злочинця. Загальною формою відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань є зобов'язання боржника відшкодувати кредитору збитки, завдані правопорушенням. Стягнення збитків може застосовуватися незалежно від наявності таких положень у договорі. Компенсація спрямована на відновлення майнового стану потерпілої особи, яка існувала до вчинення самого правопорушення та за допомогою майна такого правопорушника, і тому носить компенсаційний характер.

Таким чином, умовою цивільної відповідальності слід вважати склад цивільного правопорушення, який включає наявність заподіяної шкоди, протиправну поведінку винуватця, причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою особи і шкідливим результатом і винність винного. Водночас слід пам'ятати, що дії, що порушують законодавство та суб'єктивні права громадян, можуть бути незаконними, і лише дії, що порушують закон чи Статут, можуть бути незаконними. Однак не кожна протиправна дія може бути підставою для відповідальності за заподіяну шкоду. Як правило, відповідальність за випадкові дії відсутня, хоча такі дії є незаконними. Деякі дії, які призводять до згубних наслідків, за своєю суттю не є незаконними. Насамперед, це поведінка людини у разі реалізації права на самооборону

(стаття 1169 Цивільного кодексу України) та нагальної необхідності (стаття 1171 Цивільного кодексу України).

Шкода, заподіяна нападнику, який захищався, вважається законною і, отже, не підлягає відшкодуванню. У разі перевищення меж захисту відповідальність настає на загальних підставах. Такі дії юридично класифікуються як незаконні. Дії правопорушника в надзвичайній ситуації, хоча і не є незаконними, зазвичай тягнуть за собою цивільно-правову відповідальність. І в цілому умовами, при яких спрацьовує механізм цивільно-правової відповідальності, є наявність прав і обов'язків, порушення яких визначає визначення заходів цивільно-правової відповідальності щодо їх порушника; незаконне порушення особою покладених на неї обов'язків та суб'єктивних прав інших осіб; наявність шкоди, заподіяної незаконною поведінкою правопорушника; наявність причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою правопорушника і наслідками, що випливають з цього шкідливими наслідками; вина винного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина) : навчально-методичний посібник. Полтава : ППЕП, 2020. 199 с;
2. Боднар Т.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення договірних зобов'язань: види та форми. Альманах цивілістики. Київ:

- Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. Вип. 1. С. 73-91;
3. Гашин В. Основні поняття, особливості та форми цивільно-правової відповідальності. Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання : матеріали V Всеукраїнської студентської науково – технічної конференції., м. Тернопіль, 19-20 квітня 2012 р. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І.Пулюя, 2012. Т. 2. С. 134;
  4. Горяйнов А.М. Примус і цивільно-правова відповідальність. Вісник Верховного Суду України. 2012. № 3 (139). С. 36–39;
  5. Гришко У. Особливості цивільно-правової відповідальності перевізника за порушення прав споживачів транспортних послуг. Підприємництво, господарство і право. 2016. №6. С. 4–8;
  6. Гуйван П. Д. Цивільна відповідальність як елемент охоронного матеріального правовідношення. Юридичний вісник. Одеса : Гельветика 2021. № 1. С. 143–150;
  7. Іващенко В.В. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 2. С. 66–69;
  8. Канзафарова І.С. Теорія цивільно-правової відповідальності. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Одеса : Астропринт, 2006. 261 с;
  9. Комарницька І. І. Адміністративна відповідальність: теоретико-правові аспекти. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія «Юридичні науки».2020. Т. 7, № 2(26). С. 155–161;
  10. Немцева А.О. Теоретичні аспекти відповідальності без вини у цивільному праві. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 4. С. 27–32;
  11. Панченко Ю.О. Поняття цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань. Реалії та перспективи розбудови правової

- держави в Україні та світі : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 29 травня 2020 р. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. ч. 2. С. 32–34;
12. Примак В. Суть і «сутності» цивільно-правової відповідальності / Володимир Примак // Юрид. Україна. - 2003. - № 3. - С. 40;
13. Просторий аналіз того, що вкладають у поняття правової визначеності мислителі англо-американської та континентальної правових традицій, див.: Леони Б. Свобода и закон / Бруно Леони ; [пер. с англ. В. Кошкина] ; под ред. А. Куряева. - М. : ИРИСЭН, 2008. - С. 88-115;
14. Радбрух Г. Філософія права / Густав Радбрух ; [пер. з нім. Є. Причепія, В. Приходько]. - К. : Тандем, 2006. - С. 156-157;
15. Резніченко С. В., Церковна О. В. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди : теорія і практика : монографія. Одеса : ОДУВС, 2009. 188 с;
16. Цивільне право : підручник : у 2 т. / Л. М. Баранова та ін. ; за ред. В. І. Борисової. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с;
17. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>;
18. Юридична відповідальність (цивілістичні аспекти) / [А. М. Савицька, В. В. Луць, З. В. Ромовська та ін.] ; за ред. Н. І. Титової. - Львів : Вища шк., 1975. - С. 5-6;
19. Юридична відповідальність (цивілістичні аспекти) / [А. М. Савицька, В. В. Луць, З. В. Ромовська та ін.] ; за ред. Н. І. Титової. - Львів : Вища шк., 1975. - С. 12;
20. Яковенко А. Поняття, види та функції цивільно-правової відповідальності. Літописець. Випуск 16 : збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» м. Житомир, 9 грудня 2020 р. Житомир :

Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. С.
269–272.

Схожість

Джерела з Інтернету

820

2	http://www.lsej.org.ua/2_2023/35.pdf	4 джерела	4.52%
5	https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2463/1/Karnayx_287.pdf	58 джерел	2.11%
6	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61957/1/%d0%a4%d0%9c%d0%92_293_2023_%d0%9c%d0%b0%d1%82%d1%83	2 джерела	2.04%
7	http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/100/880/32088		1.55%
8	https://revolution.allbest.ru/law/01403363_0.html		1.46%
9	https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19944/1/Turchenko_dys.pdf	2 джерела	1.15%
10	http://referatu.net.ua/referats/135/13613	2 джерела	0.8%
11	https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15984/1/20200930_301.pdf	9 джерел	0.79%
12	http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/civilne_pravo_lekciyi.pdf	8 джерел	0.75%
13	https://suem.edu.ua/sites/default/files/2021-01/sura_zbirnik-tez-dopovidey_2020_maket.pdf		0.56%
14	http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36964/3/disertacija-lukasevich-krutnik-10_12_2019.pdf	35 джерел	0.54%
15	https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19967/1/Pokrovska_dys.pdf	2 джерела	0.51%
16	http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3519/1/%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84.%20%d0%b2%d0%bf%d0%bb%d...		0.5%
17	https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/44a74212-64e9-44c8-b78c-a12974c733d9/content		0.48%
18	http://eprints.zu.edu.ua/28640	21 джерело	0.47%
19	http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Azimov_2020.pdf	2 джерела	0.46%
20	http://www.zaochka.net/catalog_p_18_p_p_9.html		0.43%
21	http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/7302/1/%d0%a2%d0%be%d0%bc-1.pdf	26 джерел	0.39%
22	http://ep3.nuwm.edu.ua/24177/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B	32 джерела	0.39%
23	http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/11365/1/Demianchuk_ND_KR_281_2021.pdf	24 джерела	0.39%

47	http://nm2.univd.edu.ua/download/134413	0.24%
48	http://www.lsej.org.ua/2_2022/2_2022.pdf	0.24%
49	https://chl.kiev.ua/CGI-BIN/sp/index.php?page=1271	4 джерела 0.23%
50	https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5926/1/60-64-PB.pdf	0.23%
51	https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2024-03/%D0%9E%D0%9A%2011.%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B...	9 джерел 0.23%
53	https://ronl.org/doklady/pravo/176457	3 джерела 0.22%
54	https://studfile.net/preview/7457583/page:6	0.21%
55	https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/7303/1/%D0%A2%D0%BE%D0%BC-2.pdf	0.21%
56	https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1121/17.1.pdf	3 джерела 0.21%
57	http://nm2.univd.edu.ua/download/134436	0.21%
58	https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19954/1/Pavlovskiy_dys.pdf	5 джерел 0.21%
59	http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/11470/1/Ulianova_LP_KR_081_2020.pdf	0.19%
60	http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/issue/download/5/pdf75	0.19%
61	http://kidmu.com.ua/images/news/2016-2017/12-02/02.12.2016.pdf	2 джерела 0.19%
62	https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/7025/2/%d0%90%d0%9f%20%d0%a2%d0%94%d0%9f_%d0%bf%d0%be%	2 джерела 0.18%
63	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11317/%d0%9a%d1%83%d1%86%d0%b8%d0%bd%20%d0%90.%...	2 джерела 0.18%
64	https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/11013/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%20%d0%9c%d0%b5%d1%8...	0.18%
65	https://ir.library.knu.ua/server/api/core/bitstreams/3e5634ec-12ba-48d3-98d9-10e5cee9fd93/content	0.18%
66	http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7765/1/2015-10-22b%20Kalaur%20dis.pdf	11 джерел 0.18%
67	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13673/1/%d0%9a%d0%be%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%b8%d...	0.18%
68	http://nm2.univd.edu.ua/download/139689	0.18%
69	https://ep3.nuwm.edu.ua/28373/1/%D0%91%D1%83%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%BD%D0%B0...	0.18%

120 <https://docplayer.net/71358421-Ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-hersonskiy-derzhavniy-universitet-naukoviy-visni> 2 Джерела 0.09%

121 http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6814/1/%d0%ae%d1%80%d1%87%d1%83%d0%ba%20%d0%9b_% 21 Джерело 0.09%

Джерела з Бібліотеки

31

1 Студентська робота ID файлу: 1016029666 Навчальний заклад: Open International University of Hu 13 Джерело 4.98%

3 Студентська робота ID файлу: 1016009971 Навчальний заклад: Open International University of Hu 2 Джерело 2.74%

4 Студентська робота ID файлу: 1016021915 Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2.42%

27 Студентська робота ID файлу: 1015957236 Навчальний заклад: Open International University of Hu 2 Джерело 0.36%

52 Студентська робота ID файлу: 1015963218 Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 0.23%

74 Студентська робота ID файлу: 1015982635 Навчальний заклад: Open International University of Hu 3 Джерело 0.18%

75 Студентська робота ID файлу: 1014301950 Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 0.18%

87 Студентська робота ID файлу: 1015998715 Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 0.13%

93 Студентська робота ID файлу: 1016049055 Навчальний заклад: Open International University of Hu 2 Джерело 0.1%

100 Студентська робота ID файлу: 1016047758 Навчальний заклад: Open International University of Hu 3 Джерело 0.1%

104 Студентська робота ID файлу: 1011513496 Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 0.09%

122 Студентська робота ID файлу: 1013133948 Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 0.09%